

ТЕМА 4. ЛЕКСИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ
ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

ПЛАН ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ

- 1. Лексика української мови з погляду її походження.**
- 2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:**
 - 2.1. Загальноновживана лексика у професійному мовленні;**
 - 2.2. Використання синонімів у ділових паперах;**
 - 2.3. Специфіка вживання омонімів;**
 - 2.4. Пароніми у діловому спілкуванні.**
- 3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів.**

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

- 1.** Глущик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери: навч. посіб. для вищих навчальних закладів. – 3-є вид. – К., 2002.
- 2.** Мацюк З., Сидоренко Н. Українська мова професійного спілкування. – К., 2005.
- 3.** Плотницька І.М. Ділова українська мова: навч. посіб. – К., 2003.
- 4.** Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – К., 1992.
- 5.** Словник іншомовних слів. – К., 2002.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Словниковий склад сучасної української літературної мови формувався протягом тривалого історичного часу. Лексика сучасної української літературної мови не однорідна за походженням. Виділяють корінну і запозичену лексику.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Корінна лексика – це слова, які успадкувала українська мова з індоєвропейської мовної єдності, праслов'янської мови, а також створені на власному мовному ґрунті. Вона складає приблизно 90% від загальної кількості слів.

Спільнослов'янська лексика – це слова, які виникли в період спільнослов'янської мовної єдності й іншим групам індоєвропейських мов невідомі. Вони належать до активного складу сучасної української мови, становлять найважливішу і найдавнішу частину лексики.

Власне українська лексика - це слова, які виникли на українському мовному ґрунті в період формування і розвитку української мови і виражають її специфіку.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Серед запозичених слів-термінів виділяють пласт *інтернаціоналізмів* – міжнародних слів, які вживають з тим самим значенням не менше, ніж у трьох неспоріднених мовах, і які мають греко-латинську основу.

1. Лексика української мови з погляду її походження

При використанні запозиченої лексики варто керуватися такими правилами:

1. Не вживати слів, які мають українські відповідники.
2. Іншомовні слова повинні бути зрозумілими для тих, хто їх слухає або читає.
3. Вживати слова точно, відповідно до значення.
4. Не вживати в одному контексті запозичене слово і український відповідник - зупинити вибір на одному з них.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Загальноновживана лексика – це слова, яке використовують усі носії мови незалежно від рівня освіти, фаху, місця проживання тощо. Насамперед це назви життєво необхідних для кожної людини понять, які зв'язані з побутом, суспільним життям, виробничою діяльністю тощо. Загальноновживана лексика стилістично нейтральна (міжстильова), тому вільно, без будь-яких обмежень уживається в усіх функціональних стилях мови.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Лексика обмеженого вживання співвіднесена зі сферами суспільного життя та функціональними стилями мови. Її поділяють на:

- *розмовну лексику*, тобто слова, поширені в розмовному варіанті усного літературного мовлення;
- *книжну лексику*, тобто слова, що вирізняються на тлі стилістично нейтральної та розмовної лексики літературної мови вузькою сферою вживання і вносять у спілкування відтінок офіційності, урочистості, науковості.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Виробничо-професійна лексика – це слова чи словосполучення, які пов'язані з певною сферою виробництва (назви процесів виробництва, знарядь праці) та професії.

Професіоналізми - спеціальні слова та вислови, притаманні мові певної професійної групи.

1. Лексика української мови з погляду її походження

Емоційно-експресивна лексика – це слова, які у своєму значенні містять компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності.

Вульгаризми - грубі, лайливі слова або звороти, які не відповідають нормам літературної мови та є абсолютно неприйнятними в мовленні ділових людей.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.1. Загальноновживана лексика у професійному мовленні

Загальноновживана лексика – це слова, яке використовують усі носії мови незалежно від рівня освіти, фаху, місця проживання тощо.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.2. Використання синонімів у ділових паперах

Синоніми – слова (переважно однієї частини мови) або їх окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, словотворчі типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.2. Використання синонімів у ділових паперах

Розрізняють абсолютні та відносні синоніми. *Абсолютні синоніми* виявляють повний збіг значення, а *відносні* часто вирізняють лише їх відтінки. Слова *лінгвістика* та *мовознавство*, *правознавство* та *юриспруденція*, *юрист* і *правник*, *громадянство* та *підданство* вважають абсолютними синонімами. Відносні синоніми можуть різнитися за сферою використання (наприклад, *адвокат* – *захисник*, *оборонець*) та за відтінками значень (наприклад, *говорити* – *ректи*, *виголошувати*).

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.3. Специфіка вживання омонімів

Омоніми – це слова, які однаково звучать, але мають різне значення.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.3. Специфіка вживання омонімів

Джерелами омонімії є:

- випадковий збіг неспоріднених слів;
- розпад багатозначного слова;
- словотворчі процеси;
- збіг аббревіатури та вже наявного в мові слова;
- збіг українського та іншомовного слова;
- засвоєння з різних мов.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.3. Специфіка вживання омонімів

Існує також явище **міжмовної омонімії** – продукт взаємодії близькоспоріднених мов, сплутування однакових за звучанням слів, що позначають різні поняття в різних мовах.

2. Особливості лексичних засобів ділового мовлення:

2.4 Пароніми у діловому спілкуванні

Пароніми – слова, фразеологічні одиниці й синтаксичні конструкції, що при повній або частковій семантичній відмінності подібні за формою.

Розрізняють *пароніми різнокореневі*, *спільнокореневі*. Спільнокореневі пароніми відрізняються префіксами, суфіксами, закінченнями (*професійний – професіональний, нагода – пригода, вдача – удача, ефективний – ефектний, фамільний – фамільярний*).

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

Мовні штампи – це стерті образні вислови, зайві слова, неточні вислови, стилістично не вмотивовані словесні повтори, які створюють негативний стилістико-смісловий ефект.

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

Існує декілька різновидів штампів:

- звичайні універсальні слова (*факт, захід, питання, окремий, деякий, охопити, активізувати, підвищувати*);
- парні слова або слова-супутники, що вживаються в мовленні разом, хоча не є фразеологізмами: *бурхливі оплески, тепла атмосфера, вітати з досягнутими успіхами*;
- образні, модні слова та вислови: *ланцюг доказів скував підсудного*.

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

Використання штампів тягне за собою невиконання таких вимог офіційно-ділового стилю як точність, стислість, стандартність.

Кліше	Штамп
1. Готова форма, її стислість	Форма, що запам'яталася.
2. Відтворюваність	Бездумне повторення.
3. Закріпленість за певними умовами стандарту.	
4. Є конструктивним елементом тексту.	Як правило недоречний у мовленні.
5. Економить час, спрощує спілкування.	Шкодить мисленню.
6. Нейтрально-нормативне явище.	Порушує мовні норми.

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

У діловому мовленні кліше є необхідними конструктивними елементами тексту. Це можуть бути:

- а) дієслівні конструкції: *висунути звинувачення, порушити питання, вжити заходи, завдати збитків.*
- б) лексичні стандарти: *опис майна, кримінальна справа, за участю, у присутності, з дотриманням вимог.*

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

Мовні кліше - мовні одиниці, яким властиві постійний склад компонентів, звичність звучання, відтворюваність готових мовних блоків і водночас семантичне членування, характерне для вільних словосполучень.

3. Мовні штампи та кліше у фаховому мовленні податківців, юристів, економістів

Кліше – стандартні, усталені мовні звороти, повторюваність яких спричинена або позамовними чинниками, або формою, жанром спілкування.